

Hammenhögs Gästgivaregård 1901 av gäramålaren Carl Ljungberg.

Österlensk kommunikation – gästgifverier och skjutsstationer

– Petra Westerdahl –

I min förra artikel (Österlent nr 3, 2015) cyklade jag omkring på vägen mellan Rörum och Stiby och undersökte milstenar längs vägkanten. Cykelturen inspirerade mig och jag började fundera vidare;

Var låg då de gästgiverier som stenarna markerade avstånden mellan, och hur var de organiserade? Fanns det ett gästgiveri i Stiby, och var var det i så fall beläget? Dessutom kunde jag inte låta bli att vilja veta mer om vår konung Carl XIV Johan, vars initialer

som – efter viss möda – framträdde på stiby-stenarna. Vilken roll för den österlenska kommunikationen spelade då denna fransman som fått förtroendet att härska över Svea rike?

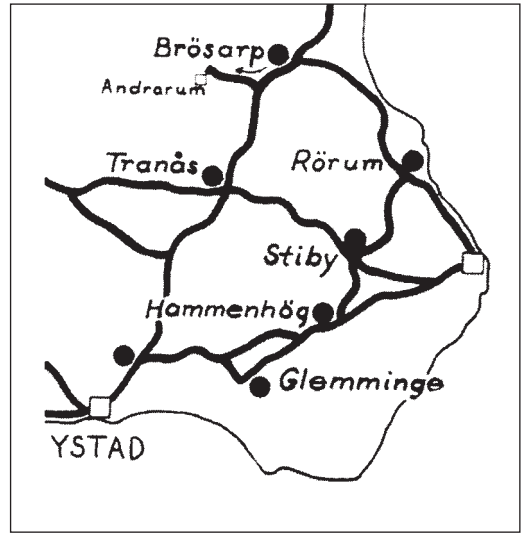
De skånska gästgiveriernas föregångare, vilka har medeltida anor, kallades under den danska tiden för ”kroer”. Redan under 1200-talet fanns bestämmelser om att det skulle finnas krogar i tillräckligt antal längs vägarna. På 1300-talet utvecklades verksam-

heten av drottning Margareta som beslöt att avståndet mellan kroerna skulle vara högst fyra mil. Den för oss skåningar gode Kristian II (av svensken kallad tyrann) hade den goda smaken att under 1500-talet förbättra krogarnas meny. Varje måltid skulle bestå av tre rätter och fri öl skulle serveras så länge måltiden varade. Inte dåligt! Dessvärre försökte den senare Kristian IV snåla in på antalet kroer, vilket då dessvärre ledde till våldgästning av befolkningens hus och hem.

När Skåne blev svenskt 1658, kom den svenska gästgiveriordningen från 1649 att gälla. För de skånska bönderna var inte förordningen helt munter. Bönderna blev skyldiga att rycka in med sina privata hästar när gästgivareskjutsens resurser inte räckte till. Resenärerna fick under 1600-talet övernatta i gästgiveriböndernas stugor och låta sig nöjas med den primitiva kost som fanns i ägarens kök. Först på 1700-talet byggdes ordentliga anrättningar med måltidslokal, resanderum, stall och tavlor med avståndsangivelser placerades på varje station.

Gästgiverierna fungerade som ett slags centrum i byarna, och dess funktion var långt mer än värdshus och skjutsstationer. De kunde exempelvis användas som tingshus och innehålla häkten och arrestlokaler. Till krogarna på landsbygden tillhörde även ett jordbruk, vilket utgjorde grunden till hushållets försörjning. Brännvinsmonopolet inbringade förstås en rejäl inkomst – intet att förglömma. Eftersom gästgiveriet var en samlingsplats för människor, så frodades naturligtvis också skvaller. Även utbyte av mer seriös information och nyheter förmedlades, vilket föranledde att posten kom att förläggas till gästgiverierna. Redan vid införandet av den danska postordningen år 1624 införlivades posten i krogverksamheten, vilket var vanligt långt in under 1800-talet.

Vilka platser kunde då erbjuda en resande person mat och husrum? I sydöstra Skåne

Gästgiveri och skjutsstationer omkring 1855. Detalj av karta från Söderpalms artikel.

fanns omkring år 1690 endast två gästgiverier, nämligen Glemminge och Tranås. Tre år senare, år 1693 flyttades Glemminges gästgiveri – vilket faktiskt även gällde tingshuset – till Hammenhög. År 1718 hade även Herrestads gästgivaregård tillkommit och i Rörum gick det att byta hästar men inte att logera.

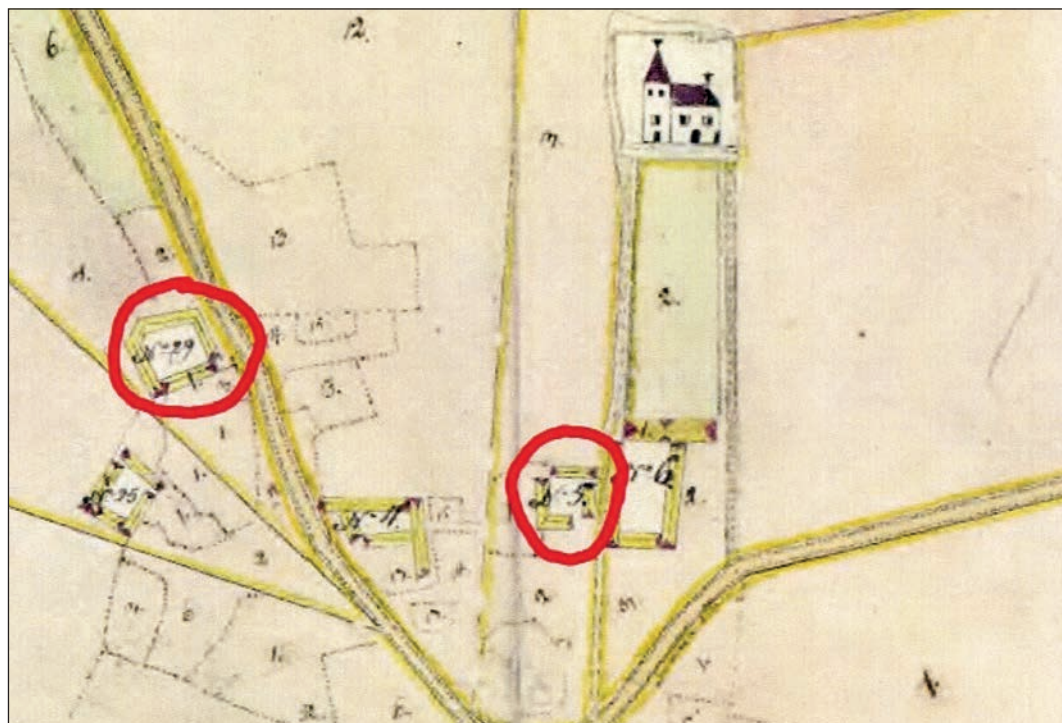
Omkring 1855 fanns totalt sju gästgiverier eller skjutsstationer på Österlen; Stora Herrestad, Tranås, Brösarp, Glemminge, Hammenhög, Stiby och Rörum.

Men hur förhöll det sig då med Stiby? Fanns det ett gästgiveri i byn? Ytterst lite information fanns att tillgå på nätet, dock en träff anno 1882; *"I Stiby by finnes poststation samt gästgivaregård, hvarifrån befordras till Simrishamn 1,3 mil, Hammenhög 0,7, Tranås 1,3, Rörum 1 och Tomelilla 1,5 mil."*

Jag sätter mig på cykeln igen för att ta reda på mer. Nej, faktiskt fuskar jag och tar bilen för det regnar. Väl vid kyrkan i Stiby syns inga spår. Inte heller är det enkelt att urskilja vad som är det gamla Stiby och det nyare Gärsnäs

Stiby 1780, en blomstrande by före enskiftet. Gästgiveriets förmodade platser rödmarkerade.

Stiby efter enskiftet 1803.

stationssamhälle som byn växt ihop med. Jag kör några varv runt med bilen utan att få någon klarhet. Verkar vara en svår nöt att knäcka.

Det är inte många personer jag känner i Stiby/Gärnsås, men jag bestämmer mig för att fråga en av dem, nämligen Göran Jönsson som varit med och sammanställt byarnas historia. Ibland har man tur. Göran berättar att han faktiskt råkar bo i ett av de gamla gästgiverierna! Han lånar mig också boken ”*Från danska kroer till skånska gästis*”, som märkligt nog innehåller information som besvarar mina frågor.

I Stiby startades gästgiveri vid 1800-talets början och drevs år 1808 i gatehus nr 5 (under Stiby 12). På 1850-talet flyttas det till den gård som idag inrymmer Galleri blå (Stiby 29), och slutligen gick flytten till fastigheten vid järnvägsstationen (Stiby 44). Gästgiveriet

lades ner 1903, och blev då omvandlat eller ersatt av ett järnvägshotell, som varje by med självaktning förväntades erbjuda en resenär vid 1900-talets början.

När järnvägen gjorde sitt ”intåg” i landskapet – under senare delen av 1800-talet – förändrades inte bara resvägarna. Gästgiverierna förlorade i många avseenden sin viktiga roll som knutpunkter, och den absoluta dödsstöten blev statens indragande av spritmonopolet. Dock fanns det de som gladdes åt ett sådant beslut. Stibys kyrkoherde Brolander skrev under en epok med indraget alkoholtillstånd att ”*det är att hoppas att detta ska leda till nykterhetens och sedlighetens befrämjande inom orten.*” Om nykterhet och sedligheten i byn verkligen befrämjades må vara osagt.

Så här långt i texten har jag fått jag svar på nästan alla mina frågor. Men Carl XIV Johan, då? undrar ni kanske. Jag måste erkänna att jag snuvar er på honom i ögonblicket. Kanske för att raderna börjar ta slut och för att platsen är begränsad, eller så är jag bara lite bekväm. Men jag har inte glömt vad jag lovat. Det finns mycket att förtälja om denna man. Om ni bara uthärdar till nästa nummer, så utlovas en rysligt spännande historia.

Tidigare artiklar kan läsas på:
www.petrawesterdahl.se/artiklar/

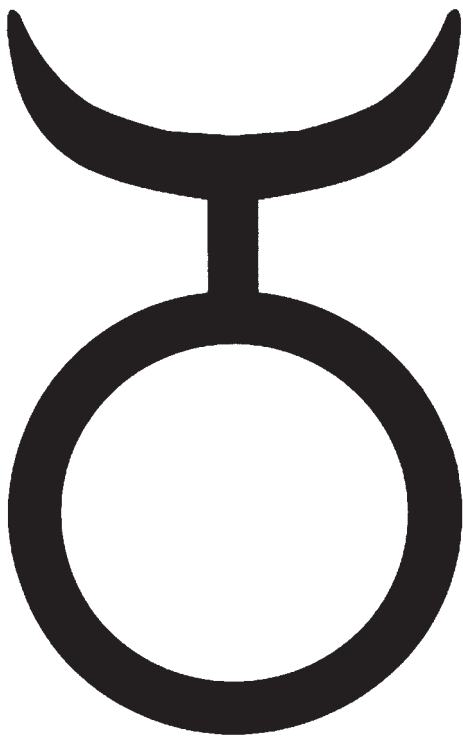
Referenser

Jönsson, Lennart: *Från danska kroer till skånska gästis*. 2013.

Komstad-Stiby-Gärnsås. Kristianstads boktryckeri AB. 2000.

Söderpalm, Kristina: *Skånska milstolpar, i: Skånsk väg*, Skånes hembygdsförbunds Årsbok 1967.

Länsstyrelsen: www.lansstyrelsen.se/skane
Geografiskt-statistiskt handlexikon öfver Sverige 1882 www.runeberg.org/rosenberg/2/0673.html

Symbol för gästgiveri.